

Věkově smíšené třídy dětem svědčí

Říká to Mgr. Ludmila Šprachtová, která má s prací v heterogenních třídách pětadvacetiletou zkušenost. Tvrdí, že není nutné předškoláky vyčleňovat do samostatných tříd a že i ve smíšené třídě lze rozvíjet dovednosti, které budou potřebovat ve škole.

Heterogenní třídy jsou stále ještě jistou novinkou, začaly se zavádět po pádu komunismu. Ve vaší mateřské škole jste je zavedli jako jedni z prvních. Co vás k tomu vedlo?

Věkově smíšené skupiny jsme zavedli už v roce 1990. Těsně po revoluci začala doc. Eva Opravilová přednášet v Modré posluchárně v Celetné o výchovných stylech a přístupech různých pedagogických směrů z celého světa. Zjistila jsem, že ve spoustě zemí, například ve skandinávských státech nebo v Německu, jsou heterogenní skupiny naprostou samozřejmostí. Dokonce jsem se o tom mohla sama přesvědčit, když jsem v roce 1997 se zástupci mateřských škol podporujících zdravý týden jezdila po norských mateřských školách, kde jiné než heterogenní skupiny nejsou.

Ostatně během svého života se nikdy nedostanete do čistě homogenní skupiny. Věkově smíšené skupiny jsou přirozené. Ani na základní škole, kde bychom homogenní skupiny očekávali, tomu tak není. V první třídě jsou spolu děti s odkladem školní docházky, kterým je sedm let, většina dětí je šestiletých, ale náš školský zákon umožňuje, aby do první třídy nastoupily i děti, kterým ještě šest let nebylo, ale jsou natolik nadané, že mohou nastoupit povinnou školní docházku o rok dříve. Čili tam mohou být děti od pěti do sedmi let.

Jak zavádění heterogenních tříd probíhalo? To jste stávající skupiny, které jste ve školce měli, rozdělili do heterogenních tříd?

Ano. Snažila jsem se, aby ve třídách byly rovnoměrně zastoupeny všechny věkové

skupiny. Samozřejmě chvíli trvá, než se se skupinou naučíte pracovat, nemůžete s nimi pracovat frontálně. A navíc v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání se uvádí, že máme pracovat s malými skupinami dětí, že máme vzdělávání individualizovat. A to věkově smíšená skupina umožňuje. S celou skupinou najednou pracujeme pouze v komunitním kruhu, kde se sejdou všechny děti.

Trvalo nám tři roky, než jsme se to naučili. Když jsme první rok chystali vánoční besídky, kolegyně za mnou chodily a říkaly: „Prosím tě, vrať to zpátky, vždyť ty děti nic neumějí.“ Samozřejmě že práce s homogenní skupinou je jednodušší. Ale čím déle působím v předškolním vzdělávání, tím více jsem přesvědčena o tom, že základem práce mateřské školy je sociální učení. Děti v předškolním věku mají předpoklady k rozvíjení svých sociálních schopností. Ostatně v minulosti, kdy spolu žily celé široké rodiny, dítě přirozeně vyrůstalo ve věkově smíšeném

Učitelka musí být dětem partnerem, nesmí s nimi manipulovat, diktovat jim, co mají a nemají dělat.

prostředí. Pokud je v heterogenní třídě mladší dítě, které je vyspělejší, přirozeně tihne k dětem starším, zatímco ocitne-li se tam starší dítě, které ještě není tak vyzrálé, jak by se v jeho věku čekalo, může komunikovat s dětmi mladšími. A pochopitelně tam vznikají první kamarádství, přátelství.

V čem vidíte případná rizika heterogenních tříd?

Určité riziko se týká práce učitelek, které se to musejí naučit. Pokud je práce pedagogů dobře zorganizovaná, služby se překrývají a dvakrát nebo třikrát dopoledne jsou s dětmi dopoledne dvě učitelky, mohou si skupinu rozdělit. Rozhodně není nutné, aby byly děti pořád pohromadě. Jedna učitelka si může vzít skupinu předškolních dětí a jet s nimi například do galerie. My hodně navštěvujeme Národní galerii, kde jsou tematicky zaměřené programy pro děti. A pro děti je mnohem přínosnější, když takové programy navštíví ve zhruba desetičlenné skupině, než kdyby tam šly s celou třídou.

V čem je podle vás přínos heterogenních tříd?

Mladší děti se snáze učí od dětí starších než od dospělých. Když jsem se po mateřské vrátila do práce, nastoupila jsem do třídy, kde byly děti ve věku tři až čtyři roky, a bylo jich tam 36. Bylo to opravdu náročné, neskutečné. Tyto děti neměly možnost okoukávat, učit se napodobováním starších spolužáků. Ve věkově smíšené třídě se děti rychleji vyvíjejí, mají v nich vzory, které napodobují. Učí se od nich hrát si, tvořit, činností, řešit problémy, chovat se určitým způsobem, dodržovat pravidla.

Jak rodiče reagovali a reagují na to, že jejich dítě nebude chodit do třídy s dětmi stejného věku?

V době, kdy jsme heterogenní třídy zaváděli, k nám chodilo jedno dítě sociologa Martina

Potůčka. Nejdřív nic neříkal, ale když dítě odcházelo do základní školy, přišel a řekl mi, že jsme ho přesvědčili, že to je správná cesta. To pro mě bylo určité potvrzení toho, že to děláme správně.

Rodiče reagovali různě a museli jsme jim hodně vysvětlovat, proč to děláme a proč je to pro děti vhodnější. A i dnes někteří rodiče přicházejí a ptají se, proč jsou děti ve věkově smíšených třídách, a chtějí, abychom předškoláky vyčlenili, aby se mohli ve své skupině připravovat na školu. Pokud se rodičům vysvětlí jejich přínos, pochopí to. A většinou si i uvědomí, že pro přípravu do školy je nakonec lepší, když jsou děti ve věkově smíšené skupině.

Pozorují, že rodiče vyvíjejí na pedagogy čím dál větší tlak. A učitelky by se měly naučit argumentovat a stát si za svým. Ony jsou profesionálky, kteří vědí, co dítě potřebuje, a měly by mít na mysli především zájem dítěte. Jsou tu pro děti a vytvářejí podmínky pro jejich vzdělávání.

Občas slyším argument, že nejmladší děti jsou v heterogenní třídě „na chvostu“ a nejstarší jim „posluhují“. Jaký je váš názor na tyto představy o fungování věkově smíšených tříd?

Samozřejmě se snažíme, aby si předškolní děti uvědomovaly, že jsou ve třídě nejstarší. Také jsou v průběhu října pasovány na předškoláky. Vědí, že mají určité povinnosti, a samozřejmě když mladší dítě požádá o pomoc, vyhoví mu. Ale není to tak, že by mladším dětem sloužily, protože mladší děti zase vedeme k větší a větší samostatnosti, a to jak po stránce sebeobsluhy a návyků, tak po stránce psychické a osobnostní, aby dokázaly řešit problémy, sdělit svůj názor, říci, co potřebují. Hodně záleží na učitelce, jak sama vnímá situaci a co dětem dovolí. Pokud pracuje s věkově smíšenou skupinou, musí si stále uvědomovat, které dítě patří do které věkové skupiny. Ale pokud se ve třídě nastaví pravidla, problémy nejsou.

To, co vy říkáte, se může stát, když učitelka neumí s heterogenní skupinou pracovat a využít pozitivita, která přináší.

Mluví se o zavedení povinného posledního ročníku předškolního vzdělávání. Jaký by to podle vás mělo vliv na heterogenní třídy?

Domnívám se, že by nastal tlak, aby se předškolní děti vyčlenily. Ale osobně nevidím důvod, proč by se to mělo dělat. A zavedení povinného posledního ročníku předškolní docházky vidím jako krok někam zpět. Loni v létě jsem se zúčastnila konference organizace

OMEPE v Irsku. A když irská zástupkyně představovala činnost organizace ve své zemi, kromě jiného řekla, že se snaží povinný předškolní ročník zrušit.

Také jsem se zúčastnila několika setkání a diskuzí k této problematice, a vyplynulo z nich, jaké komplikace by tento krok přinesl. Snažíme se, abychom posílili vliv rodiny na dítě, a takto bychom dítě od rodiny ještě více odpoutali. Povinná docházka by s sebou nesla omlouvání nepřítomnosti. Rodiče by se museli ptát, jestli mohou dítě poslat na týden k babičce nebo s ním jet na dovolenou. A argumenty organizací, které se starají o děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí a tvrdí, že by jim toto opatření pomohlo, jsou zavádějící. Víme ze zkušenosti, že tyto děti stejně do mateřské školy chodit nebudou.

Navíc tyto děti stejně potřebují jiný styl práce než ten, který známe z klasické mateřské školy. Například předškolní kluby Člověka v tísni jsou pro tuto cílovou skupinu vhodnější.

Osobně mi na celé té věci vadí, že povinná docházka předškoláků se bere jako vládní úkol, a vůbec se přítom nesleduje, jestli to těm dětem pomůže. Podle mého názoru tohle opatření ublíží jak dětem, tak celé rodině. Místo abychom rodinu posilovali v jejím zájmu o dítě, cítím v tom takové to: „Stát se postará.“

Mgr. Ludmila Šprachtová

se narodila v roce 1952 v Jičíně. Studium předškolní pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy ukončila v roce 1976. Od roku 1989 je ředitelkou mateřské školy, je členkou autorského týmu publikací pro mateřské školy podporující zdraví, spoluzakladatelkou profesní organizace Asociace předškolní výchovy, jejíž je místopředsedkyní.

Tyhle tendence mají i rodiče, kteří by nejraději vše nechali na školce. Dítě se rodí s přirozenou zvědavostí, kterou mnohdy pod tlakem věcí, které „musí“, ztrácí.

Osobně mě trochu zneklidňuje ještě jedna věc. Pokud se zavede povinný poslední předškolní ročník a přípravné třídy při základních školách, které nyní přijímají pouze děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, se otevrou všem dětem, jak se zvažuje, může se podle mého stát, že nastane tlak, aby všichni předškoláci chodili do přípravné třídy. A to bude podle mě zbytečná a předčasná scholarizace předškoláků.

Nedávno jsem četla rozhovor s ředitelem a ředitelkou základní školy. Ředitel mluvil o tom, jak mu přípravné třídy připadají bezvadné, jak v nich začátkem školního roku děti ještě nevydrží sedět v lavici, ale v červnu už to umějí. Děti, které chodily do přípravné třídy, jsou podle něj bezvadně připraveny na školu. Ředitelka mluvila o tom, že pozoruje rozdíl mezi dětmi, které chodily do mateřské školy a těmi, které tu možnost neměly. A také o tom, že vnímá rozdíl mezi dětmi, které chodily a naopak nechodily do přípravné třídy. Ale kde tedy máme rovné příležitosti ke vzdělávání? V přípravných třídách může být 7–12 dětí a nyní se zvažuje zvýšení počtu dětí na 15, kdežto v mateřské škole může být 24 dětí a vyhláška umožňuje přijmout až 28 dětí na základě výjimky. Kolik bude stát, když všichni předškoláci půjdou do přípravných tříd? Najednou se peníze nepočítají? Navíc je jasné, že vzhledem k demografickému vývoji bude ubývat dětí v mateřských školách, a proto bude tlak na to, aby předškoláci chodili do přípravných tříd, kde se často pracuje školským přístupem.

Podle mého názoru by bylo vhodné úplně zrušit odklad školní docházky a také přípravné třídy a každé dítě, kterému je šest let, by mělo jít do školy. Ale první a druhá třída by se zákonitě musely rozvolnit, nesmělo by se po dětech chtít, aby uměly to, co se po nich chce dosud. Naopak by se měl klást důraz na to, aby děti textu porozuměly. My děti ženeme, aby uměly číst, ale přitom nerozumějí tomu, co čtou. Myslím, že se zapomíná na zákonitost procesu zrání, na to, kdy se dítě je schopno učit.

A tlak v první třídě pak vede řadu rodičů k tomu, že volí odklad.

Ano, v naší společnosti je nepřiměřený tlak na výkon. Rodiče chtějí, aby jejich dítě bylo úspěšné, a společnost má zkruslený

pohled na prestiž různých povolání. Přitom každý „má“ na něco jiného. Není pravda, že by každý musel mít vysokou školu. Potřebujeme i šikovné řemeslníky, potřebujeme mít posekané trávníky, vyvezené popelnice a uklizené chodníky. Mnozí rodiče si budoucnost svého dítěte představují tak, že bude nosit oblek a kravatu, bude pracovat s počítačem a vydělávat spoustu peněz. Ale tak to v životě není, takových lidí potřebujeme jen pár. A pak se setkáte s mateřskou školou, kde

- Základem práce mateřské školy je sociální učení.
- Mladší děti se snáze učí od dětí starších než od dospělých.
- Zavedení povinného posledního ročníku předškolní docházky by bylo krokem zpět.

nejstarší děti především vyplňují pracovní listy a třikrát týdně dostávají domácí úkol. Někdy se opravdu děším, co se v mateřských školách děje. Když to vidím, říkám si, že lidé, kteří takto pracují, vůbec nepochopili Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, kde jsou jasně dané cíle, metody a prostředky vzdělávání.

Navíc RVP PV umožňuje školám profilaci, mohou si zvolit své zaměření.

Také se mi to líbí, ale u nás stále panuje určitá neúcta k učňovskému vzdělávání. A podobně vnímám určitou neúctu ze strany základního vzdělávání ke vzdělávání předškolnímu. Stále se stává, že si základní školy stěžují, že mateřská škola děti nepřipravila a ony nic neumějí. Ale který elementarista zná náš RVP PV? Kdo z nich ví, že se snažíme dítě dostat na maximum jeho možností, rozvíjet jeho předpoklady? Očekávají, že všechny děti budou zvládat všechno stejně. Ale to prostě nejde.

Když už zmiňujeme předškoláky... Jak v heterogenních třídách pracujete s předškolními dětmi?

Hodně pracujeme s publikací Brigitte Sindelarové Předcházíme poruchám učení, kterou vydal Portál a která je vynikající. Učitelky podle ní provádějí diagnostiku schopností jednotlivých dětí, a podle toho, co zjistí, dávají jednotlivým dětem různé úkoly. Posilují

u dětí dovednosti a schopnosti, které je třeba podpořit. Učitelky se snaží zapojit i rodiče, diskutují s nimi a vedou je k tomu, aby s dítětem pracovali. Díky tomu se naučí, že až dítě půjde do školy, nebudou moci nechat vše jen na dítěti a škole, ale že dítě potřebuje i jejich podporu. Naše mateřská škola je školou podporující zdraví a z programu, který tyto školy mají, vyplývá například sledování postojů dětí, jejich soběstačnosti, samostatnosti, návyků...

Dopoledne, když jsou na třídách dvě učitelky, si pedagožky děti rozdělí a jedna se věnuje právě skupince předškoláků. Předškoláci také po obědě nechodí do ložnice, ale odpočívají ve třídě při relaxační hudbě, čte se jim náročnější text, o kterém poté učitelka s dětmi mluví. Předškoláci také mají dvakrát týdně angličtinu, jednou týdně tchaj-ťi (přípravu na psaní) a věnují se činnostem, které rozvíjejí předpoklady, které budou ve škole potřebovat. Základ je v dobré organizaci práce.

Podle poslední vyhlášky o předškolním vzdělávání mohou do mateřských škol chodit i děti od dvou let. Máte zkušenost i s takto malými dětmi v heterogenní třídě?

U nás ne, k nám se dvouleté děti nedostanou. Nejmladší dítě, které jsme během posledního přijímacího řízení přijímali, mělo tři a půl roku. Ale ve skandinávských zemích jsem v heterogenních třídách viděla i mladší děti, dokonce i děti půlroční, tedy miminka. Samozřejmě je zásadní, co pro děti školka dokáže zajistit a kolik dospělých s nimi pracuje, jestli tam je někdo, kdo děti opečuje, přebalí je, nakrmí je... V podmínkách, které jsou v našich mateřských školách, si to neumím představit. U nás by muselo být jedno oddělení pro děti od dvou do tří let a další pro děti od tří do šesti. A samozřejmě by se musely přizpůsobit podmínky. Třída pro děti do tří let by podle mě neměla mít více než 12 dětí a museli by tam být nejméně dva dospělí.

Ovlivní nějak heterogenní uspořádání třídy to, jak se „nováčci“ adaptují na docházku do mateřské školy?

Určitě, heterogenní uspořádání je pro adaptaci mnohem příznivější. Dítě nastupuje do třídy, odkud před prázdninami odešlo zhruba deset dětí do školy. Téměř dvě třetiny dětí ve třídě zůstávají a po prázdninách navážou na to, co dělaly. Vědí, kde co je, jaké jsou ve třídě hračky, jak probíhá den ve školce. V září se musejí „oprášit“ pravidla

a nové děti pozorují starší, napodobují je. Navíc se snažíme, aby rodiče s dítětem pobývali během adaptace ve školce, čímž se adaptační problémy zmírní. Ostatně na novou situaci se adaptuje nejen dítě, ale i rodič. Je to něco úplně jiného, než jsem zažila ve školce, kde jsem pracovala se skupinou tříletých dětí. Tam adaptace trvala do Vánoc. Jedno dítě začalo plakat a hned se k němu přidaly další.

Je nějaký rozdíl mezi klimatem, atmosférou v heterogenní a homogenní třídě?

Určitě tam nezažijete to, co jsem zažila ve třídě složené pouze z malých dětí. Mezi nejstaršími dětmi také často panuje jistá rivalita. A pokud jsou děti v heterogenní skupině, tyhle situace nenastávají. Nejstarší děti jsou prostě ty nejstarší, není třeba, aby to někomu dokazovaly, ale na druhou stranu už mají i své povinnosti, a mladší děti v tomto prostředí nejsou tolik ve stresu.

Co znamená heterogenní uspořádání pro učitelku? Jak by měla se skupinou pracovat, aby všechny děti dostaly to, co potřebují?

Učitelka je facilitátorem, vymýšlí, co dětem nabídne a připraví, a tím ovlivňuje činnosti a dosahování cílů. Nepracuje s celou skupinou frontálně, ale s malou skupinkou nebo s jednotlivci. U nás stále panuje domněnka, že pokud se malé děti nezapojí, ale jen sledují, co dělají ostatní, tak se vlastně nevzdělávají. Ale to není pravda. Ony se hodně učí už jen tím pozorováním. Zejména introvertní děti potřebují dlouho pozorovat, co se děje. Učitelka musí být dětem partnerem, nesmí s nimi manipulovat, diktovat jim, co mají a nemají dělat.

Klade heterogenní uspořádání nějaké jiné nároky na vybavení mateřské školy nebo třídy?

Nemyslím si. Je samozřejmě třeba, aby ve třídě byly hračky pro malé i velké děti. A dítě má v takové třídě větší výběr, snáze si vybere, co mu vyhovuje.

Jste v kontaktu s dalšími mateřskými školami, které mají zavedeny heterogenní třídy? Znáte jejich zkušenosti s touto formou uspořádání skupiny dětí?

Ano. Věkově smíšené skupiny jsou podmínkou neformálního kurikula škol podporujících zdraví, takže jsme v kontaktu právě s těmito mateřskými školami. Diskutujeme o tom, považujeme heterogenní uspořádání za základní podmínku.

Co byste poradila mateřské škole, kde se rozhodují, že zavedou heterogenní třídy? Na co by se měli připravit, jak by měli upravit svůj způsob práce?

Pokud chtějí zavést věkově smíšené třídy, měli by se jít podívat do mateřské školy, kde to takto funguje, a popovídat si o tom. Mluvit o tom, jak to zařídit, aby se tohle uspořádání povedlo, aby se osvědčilo. Musejí také nové uspořádání vysvětlit rodičům. Měli by též počítat s tím, že bude nějakou dobu trvat, než se jim to zaběhne. U nás to trvalo tři roky.

Jak heterogenní uspořádání třídy zohledňujete ve školním vzdělávacím programu mateřské školy? A jak se odráží v třídních vzdělávacích programech?

Odráží se především v třídních vzdělávacích programech, kdy si učitelky plánují činnosti, které budou s dětmi dělat. A není třeba, aby se plánovaly zvlášť činnosti pro velké a zvlášť pro malé. Stačí připravit činnost pro ty nejstarší děti, a mladší se zapojí do té míry, do jaké to zvládnou. Není to náročné. Děti zvládají spoustu věcí, musí se jim dát příležitost.

Jezdíte na školy v přírodě? A pokud ano, jezdí i ty malé děti?

Jezdili jsme, ale jen s těmi nejstaršími. Pro malé děti je to stresující záležitost, stýská se jim. Dnes už zájem opadl, navíc pro některé rodiny jde o finančně náročnou záležitost. Pořádáme ale celodenní výlety, děti mají batůžky se svačinou a pláštěnkou, jezdíme běžnou dopravou, třeba vlakem.

V některých mateřských školách od heterogenních tříd ustupují a pod tlakem rodičů zavádějí opět třídy homogenní. Jakou strategii byste mateřské škole v této

situaci doporučila? Jak by učitelky měly argumentovat?

Učitel je profesionál, je tady pro děti, vytváří podmínky pro vzdělávání. Musí si umět stát za svým, argumentovat a nenechat se někam dotlačit. Musí také vědět, co dítě potřebuje. ■

Knižní tip

Mateřská škola komunikuje s rodiči

O čem si může učitelka mateřské školy s rodiči povídat? Témat je nepřeberně – dítěti nechutná, je nadané, nebo naopak zaostává za vrstevníky, špatně snáší změny, nechce si hrát s ostatními... Zkušená dětská psycholožka Ladislava Lažová proto především předškolním pedagogům radí, jak navázat dobré vztahy s rodinami dětí a jak zvládnout případné komunikační zádrhele. Knihu vydal Portál a k dostání je na obchod.portal.cz.